

Ocena sytuacji ekonomicznej w produkcji zwierzęcej

Dorota Komorowska

SGGW

Warunki ekonomiczne dla produkcji rolniczej

W 2003 roku na rynku produktów rolnych ceny kształtowała zmniejszona podaż zbóż w stosunku do roku poprzedniego, przy utrzymującym się dużym zapotrzebowaniu na ziarno, i wysoka podaż produktów pochodzenia zwierzęcego, przekraczająca popyt. Średnie ceny zbóż były wyższe niż w roku poprzednim w granicach 4-9%, a ceny ziemniaków w skupie wyższe średnio o ok. 18%, natomiast na targowiskach niższe o ok. 17%. Spośród produktów zwierzęcych w największym stopniu obniżyły się w skali roku średnie ceny żywca wieprzowego w skupie i na targowiskach (o ok. 13%) oraz wołowego na obu rynkach (o ok. 9%).

Przy spadku cen produktów rolnych ogółem sprzedawanych w 2003 r. przez gospodarstwa indywidualne (średnio o 0,8%), ceny towarów i usług zakupowanych przez rolników na cele produkcyjne, inwestycyjne i konsumpcyjne wzrosły średnio o 2,1%. W rezultacie wskaźnik relacji cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników do cen towarów i usług zakupowanych przez gospodarstwa („nożyce cen”) był niekorzystny dla produkcji rolniczej, co wskazuje na pogorszenie warunków ekonomicznych dla rolnictwa (tab. 1).

Pogorszenie warunków ekonomicznych dla rolnictwa w Polsce obserwuje się od 1995 roku, ponieważ od tego czasu notuje się spowolnienie dynamiki wzrostu cen i spadek cen produktów rolnych oraz pogorszenie relacji cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników do cen towarów i usług zakupowanych przez gospodarstwa (poza rokiem 2000, kiedy odnotowano wzrost cen produktów rolnych i poprawę relacji).

Tabela 1

Dynamika cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników, cen towarów i usług zakupowanych przez gospodarstwa oraz wskaźnik „nożyce cen” (wg GUS)

Wyszczególnienie	Lata								
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ceny produktów rolnych sprzedawanych	127,3	115,7	109,3	100,2	98,2	114,7	103,8	92,6	99,2
Ceny towarów i usług zakupowanych	125,0	120,5	114,1	109,6	107,3	111,4	106,5	101,9	102,1
Wskaźnik relacji cen produktów sprzedawanych do towarów i usług zakupowanych („nożyce cen”)	101,8	96,0	95,8	91,4	91,5	103,0	97,5	90,9	97,2

W tym samym czasie dynamika wzrostu cen towarów i usług zakupowanych przez gospodarstwa także ulegała spowolnieniu (poza latami 2000 i 2003), choć mniejszemu niż dynamika wzrostu cen produktów rolnych. Wzrost cen towarów zakupowanych przez rolników w 2003 roku spowodowany był głównie wzrostem cen paliw (o 5,0%), maszyn i narzędzi rolniczych (o 2,7%), pasz (o 2,6%) i nawozów azotowych (o 1,5%).

Pogorszenie warunków ekonomicznych dla rolnictwa odzwierciedlają także relacje cen detalicznych wybranych środków produkcji dla rolnictwa do cen skupu podstawowych produktów rolnych. Przy cenach zbytu podstawowych produktów rolnych utrzymujących się na niskim poziomie, rolnicy generalnie na zakup środków produkcji muszą sprzedawać więcej produktów rolnych (tab. 2).

Pogorszenie sytuacji ekonomicznej w rolnictwie szczególnie dotyczy produkcję zwierzęcą, ponieważ produkcja ta wy-

Tabela 2

Relacje cen detalicznych wybranych środków produkcji dla rolnictwa do cen skupu podstawowych produktów rolnych (wg GUS)

Wyszczególnienie	Rok	Ceny środków produkcji				
		żywiec				
		pszenica (dt)	żyto (dt)	wieprzowy (dt)	wołowy (dt)	mleko (hl)
Ciągnik Ursus 2812 – szt.	2000	684	961	94	120	443
	2001	775	1072	90	136	498
	2002	946	1243	115	152	574
	2003	971	1272	137	171	617
Saletra amonowa – 1 dt	2000	0,88	1,2	0,12	0,16	0,57
	2001	1,1	1,5	0,12	0,19	0,69
	2002	1,3	1,7	0,16	0,21	0,78
	2003	1,3	1,7	0,18	0,22	0,81
Mieszanka paszowa PT-2* dla tuczników – 1 dt	2000	1,5	2,1	0,20	0,26	0,96
	2001	1,6	2,2	0,19	0,29	1,1
	2002	1,8	2,4	0,22	0,29	1,1
	2003	1,8	2,3	0,25	0,31	1,1
Olej napędowy letni – 1 hl	2000	5,0	7,0	0,69	0,88	3,2
	2001	5,1	7,0	0,59	0,89	3,3
	2002	6,0	7,8	0,73	0,96	3,6
	2003	6,2	8,2	0,88	1,1	4,0

*Do 2001 r. mieszanka T-2

maga większych inwestycji i bieżących nakładów materiałowych niż produkcja roślinna. Jest też produkcją bardziej kosztowną.

Sytuacja na rynkach produktów zwierzęcych

Sytuacja w produkcji zwierzęcej w 2003 r. kształtowała się pod wpływem wcześniejszych tendencji rozwojowych pogłowia trzody chlewnej, dalszego wzrostu produkcji drobiarskiej oraz utrzymującego się spadku pogło-

wia bydła. Mniejsze zasoby paszowe na skutek niższych zbiorów zbóż i wysokiego stanu pogłowia trzody chlewnej, rosnące ceny zbóż i jednocześnie niskie ceny zbytu produktów zwierzęcych spowodowały dalsze zmniejszenie opłacalności produkcji zwierzęcej, zwłaszcza tuczu trzody chlewnej.

Główny Urząd Statystyczny szacuje, że produkcja żywca rzeźnego (wołowego, cielęcego, wieprzowego, baraniego, końskiego i drobiowego) w 2003 r. wynosiła ogółem 4797,6 tys. ton (w wadze żywej) i była o 9,8% większa niż przed rokiem, w tym: produkcja żywca wołowego (łącznie z cielęcym) wynosiła ok. 689 tys. ton (o 15,1% większa), żywca wieprzowego – 2850,5 tys. ton (o 9,6% większa) i żywca drobiowego – 1227,3 tys. ton (o 8,2% większa). Podobnie skup żywca rzeźnego poszczególnych gatunków kształtował się na

Tabela 3
Skup żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso w wbc* w 2003 r. (wg GUS)

Wyszczególnienie	Skup żywca	
	w tys. ton	analogiczny okres 2002 r. = 100
Ogółem	2175,8	115,8
w tym:		
wołowy (łącznie z cielęcym)	207,0	122,4
wieprzowy	1250,9	118,6
drobiowy	706,2	109,2

*wbc – waga bita ciepła

wyższym poziomie niż w poprzednim roku (tab. 3).

Zwiększona podaż rynkowa mięsa, przy ograniczonych możliwościach konsumpcji i eksportu, wpływała na spadek cen żywca rzeźnego, szczególnie wieprzowego i wołowego. W I półroczu 2003 r. ceny skupu żywca wieprzowego, zarówno w skupie (średnio 3,06 zł/kg) jak i na targowiskach (3,03 zł/kg), były znacznie niższe niż przed rokiem (odpowiednio o 19,5% i o 21,3%). W wyniku sezonowego zmniejszenia podaży w III kwartale ub. roku, ceny żywca wieprzowego wzrosły i we wrześniu w skupie osiągnęły poziom 3,73 zł/kg, a na targowiskach 3,54 zł/kg. W IV kwartale obserwowano ponowny spadek cen i w grudniu ub. roku za 1 kg żywca wieprzowego płacono w skupie 3,08 zł, a na targowiskach 3,12 zł. Średnie ceny żywca wieprzowego w 2003 r. w skupie (3,17 zł/kg) i na targowiskach (3,16 zł/kg) były zbliżone i o ok. 13% niższe niż przed rokiem.

Niskie ceny żywca wieprzowego w skupie i na targowiskach oraz wysokie ceny zbóż pogorszyły warunki opłacalności tuczu trzody chlewnej. Potwierdzeniem takiej sytuacji jest relacja cen skupu 1 kg żywca wieprzowego do targowiskowych cen 1 kg żyta. W I półroczu ub. roku, przy rosnących cenach żyta, relacja ta pogorszyła się z 8,1 w styczniu do 7,5 w czerwcu (wobec 10,4-9,2 w

2002 r.). W III kwartale wzrost cen żywca wieprzowego, przy spadku cen żyta na targowiskach, poprawił relację do 9,2 we wrześniu (wobec 9,9 przed rokiem), jednak w IV kwartale 2003 r. tendencje cenowe żywca i żyta uległy odwróceniu, co spowodowało znaczne obniżenie relacji, która w grudniu osiągnęła bardzo niski poziom wynoszący 6,9 (wobec 9,1 przed rokiem).

Analogicznie, także relacja cen skupu żywca wieprzowego do cen zestawu pasz, tj. 0,35 kg zbóż (pszenica, żyto, jęczmień i owies), 0,58 kg ziemniaków i 0,07 kg mieszanki „T2” uległa pogorszeniu do 7,1 w czerwcu 2003 roku (wobec 6,3 przed rokiem), zaś w grudniu – do 6,8 (wobec 8,1 przed rokiem).

Pogorszenie warunków ekonomicznych dla produkcji żywca wieprzowego ma swoje odzwierciedlenie w spadku cen prosiąt do chowu. Ceny prosiąt w obrocie targowiskowym od początku 2003 r. obniżyły się z ok. 87 zł/szt. w styczniu do ok. 73 zł/szt. w czerwcu, natomiast w III kwartale wzrosły i we wrześniu (ok. 86 zł/szt.) zbliżyły się do poziomu notowanego w styczniu. W IV kwartale ponownie się obniżyły i w grudniu za 1 prosię płacono ok. 80 zł. Średnia cena roczna wynosiła ok. 79 zł/szt. i była o ok. 25% niższa niż w 2002 roku.

Wyniki reprezentacyjnych badań pogłowia trzody chlewnej, przeprowadzone przez GUS w 2003 roku, wykazały w marcu zahamowanie wzrostowej tendencji w pogłowiu, a w lipcu i listopadzie potwierdziły te zmiany (tab. 4). W końcu listopada pogłowie trzody chlewnej było o ok. 0,6 mln szt. mniejsze niż przed rokiem. Pogłowie loch do chowu, którego wielkość świadczy o nastawieniu produkcyjnym w chowie trzody chlewnej i jednocześnie określa aktualne możliwości reprodukcyjne stad, było o 6,4% mniejsze niż przed rokiem, w tym loch prośnych mniejsze o 7,1%. Rezultatem cyklicznych zmian zachodzących w produkcji trzody chlewnej („cykle świńskie”) jest również zmiana pogłowia prosiąt i warchlaków. W 2003 r. pogłowie prosiąt zmalało o 4,8%, a warchlaków – o 5,2%. Spadek pogłowia w tych grupach użytkowych

Tabela 4
Pogłowie trzody chlewnej w 2003 r. (wg GUS)

Wyszczególnienie	Marzec		Lipiec		Listopad		
	w tys. szt.	rok poprzedni	w tys. szt.	rok poprzedni	w tys. szt.	rok poprzedni	%
				=100		=100	
Ogółem	18 617,7	105,2	18 605,3	99,5	18 439,2	97,1	100,0
Prosięta do 20 kg	6162,3	103,4	6226,7	96,0	5899,3	95,2	32,0
Warchlaki od 20 kg do 50 kg	4755,3	104,5	4763,4	102,3	4484,4	94,8	24,3
Trzoda chlewna powyżej 50 kg:							
na ubój	5790,8	109,9	5778,1	103,1	6300,4	101,6	34,2
na chów	1909,3	99,5	1837,1	93,8	1755,1	94,1	9,5
w tym lochy	1857,2	99,2	1781,9	93,3	1704,7	93,6	9,2
w tym prośne	1190,6	96,7	1105,5	92,7	1072,8	92,9	5,8

wpływie na zmniejszenie rynkowej podaży żywca wieprzowego. Na rynku żywca wołowego w 2003 roku, ceny żywca, utrzymujące się od dłuższego czasu na niskim poziomie, wykazywały tendencję spadkową zarówno w skupie, jak i na targowiskach. W styczniu ub. roku za 1 kg żywca wołowego w skupie płacono średnio 2,63 zł, a na targowiskach 2,64 zł, zaś

w grudniu – na obu rynkach 2,61 zł. Średnia roczna cena bydła rzeźnego w skupie wynosiła 2,51 zł/kg, a na targowiskach 2,56 zł/kg, tj. o ponad 9% mniej niż w 2002 r.

W 2003 roku niskie ceny skupu żywca wołowego oraz wysokie wymagania odnośnie jakości skupowanego mleka, a także wzrost cen pasz (spowodowany przede wszystkim długotrwałą suszą) były przyczyną dalszego spadku pogłowia bydła. Według wyników badań reprezentacyjnych GUS, w czerwcu 2003 r. pogłowia bydła wynosiło ok. 5489 tys. szt., natomiast w grudniu zmniejszyło się do poziomu ok. 5275 tys. szt., tj. do stanu niższego o 2,7% niż przed rokiem. Redukcja pogłowia ma swoje odzwierciedlenie we wzroście skupu żywca wołowego – o ok. 23% w 2003 roku w stosunku do roku 2002. Ponadto zmniejszył się w tym czasie eksport wołowiny (o 18% w stosunku do roku poprzedniego), a wzrost jej import (odpowiednio o 34%), dlatego ceny żywca wołowego nadal wykazywały tendencję spadkową. Przyczyną zaistniałej sytuacji na rynku żywca wołowego jest malejący od wielu lat popyt krajowy na wołowinę, przy równocześnie rosnącym popycie na tańszą wieprzowinę i mięso drobiowe.

W produkcji drobiarskiej w 2003 r. ceny drobiu rzeźnego, mimo wysokiej podaży, wykazywały tendencję rosnącą. W styczniu ub. roku za żywiec drobiowy w skupie płacono

średnio 2,70 zł/kg, w czerwcu 2,98 zł/kg, a w grudniu 3,06 zł/kg, tj. odpowiednio o 5,1% mniej, o 0,9% więcej i o 11,7% więcej niż w 2002 roku. Średnio w 2003 r. za 1 kg żywca drobiowego płacono 3,01 zł, tj. o 2,6% więcej niż przed rokiem.

Mimo niekorzystnych uwarunkowań do produkcji mleka w Polsce i utrzymującej się tendencji spadkowej pogłowia krów, skup mleka – w wyniku poprawy wydajności mlecznej krów oraz wzrostu jego sprzedaży – w okresie od stycznia do grudnia ub. roku (7229,9 mln l) był nieco wyższy (o 1,5%) niż w roku 2002. Przy zwiększonym skupie mleka, jego ceny od lutego do lipca ub. roku wykazywały tendencję spadkową. Od sierpnia, w wyniku sezonowego obniżenia podaży, ceny mleka rosły i w grudniu za 1 litr płacono średnio 0,79 zł, tj. więcej o 7,8% niż przed rokiem. Natomiast średnie roczne ceny skupu mleka były zbliżone do notowanych w 2002 r. i wyniosły 0,72 zł/l.

W 2003 roku ceny krów dojnych i jałówek jednorocznych w obrocie targowiskowym ulegały wahaniom, z wyraźną przewagą tendencji malejącej. Średnie ceny krów dojnych (1468 zł) i jałówek jednorocznych (908 zł) były niższe niż przed rokiem, odpowiednio o 7,5% i o 4,8%, co wskazuje na spadek zainteresowania rozwojem chowu bydła mlecznego.

Defekty genetyczne u bydła

Aleksander Osten-Sacken

W każdej populacji zwierząt występują mutacje genetyczne, tj. zmiany dziedziczne zachodzące sporadycznie w żywych organizmach. Z punktu widzenia produktywności zwierząt mogą być one korzystne – takimi są np. niektóre mutacje genów białek mleka czy występowanie hipertrofii mięśni (tzw. podwójnego umięśnienia) u belgijskiego bydła błękitno-białego. Niestety mogą być one także niekorzystne, a ich występowanie u zwierząt gospodarskich przynosić może wymierne straty.

U różnych ras i odmian bydła na świecie stwierdzono dotychczas ponad 250 rozmaitych defektów genetycznych, które mają wpływ na cechy zewnętrzne lub procesy przemiany materii. Na szczęście większość z nich występuje sporadycznie lub też u ras i odmian bydła o niewielkim znaczeniu ekonomicznym, dlatego nie stanowią one zagrożenia gospodarczego. W Polsce wśród bydła najważniejszą i najliczniejszą populacją jest bydło mleczne doskonalone przez krzyżowanie wypierające rasą holsztyńsko-fryzyjską. U bydła holsztyńsko-fryzyjskiego zarejestrowano dotychczas następujące anomalie genowe (z lewej strony podano oznaczenia poszczególnych defektów genetycznych):

- ◆ MF – Mule-Foot – ośla (mula) stopa;
- ◆ PG – Prolonged Gestation – przedłużenie ciąży;
- ◆ HL – Hairless – brak owłosienia;
- ◆ DF – Dwarfism – karłowatość;

- ◆ IS – Imperfect Skin – zaburzenia procesu keratogenezy;
- ◆ PT – Pink Tooth – różowy ząb;
- ◆ DP – Deficiency of Uridine Monophosphate Synthase (DUMPS) – wrodzony deficyt syntazy monofosforanu urydyny;
- ◆ BL – Bovine Leukocyte Adhesion Deficiency (BLAD) – wrodzony niedobór leukocytarnych cząstek adhezyjnych;
- ◆ CV – Complex Vertebral Malformation (CVM) – zespół zniekształceń kręgosłupa;
- ◆ BD – Bulldog – buldogowatość;
- ◆ Argininosuccinate Synthase (Citrullinemia) – cytrullinemia.

Największe znaczenie, ze względu na swoje rozpowszechnienie na świecie, mają defekty genetyczne oznaczone skrótami BLAD, DUMPS i CVM. Podłoże ich występowania ma ten sam charakter – wszystkie uwarunkowane są przez zmutowany gen recesywny w formie homozygotycznej. Każdy z defektów genetycznych uwarunkowany jest oczywiście innymi genami, ale może się zdarzyć, że zwierzę jest nosicielem jednocześnie BLAD i CVM. Na rysunku pokazano schemat dziedziczenia BLAD, DUMPS i CVM. Skutki tych defektów genetycznych mogą wystąpić tylko w przypadku, gdy buhaj i krowa są ich bezobjawowymi nosicielami, to znaczy zwierzętami, które – mimo posiadania zmutowanego genu, przenoszącego którąś z tych wad genetycznych – nie wykazują żadnych objawów chorobowych. Na rysunku zmutowany niekorzystny gen, będący genem recesywnym, oznaczono symbolem v. Zdrowy prawidłowy gen, będący genem dominującym, oznaczono symbolem V. Z rysunku wynika, że nawet kojarzenie zwierząt będących nosicielami defektu genetycznego nie zawsze powoduje jakieś negatywne skutki – występują one tylko u co czwartego z potomków (na rysunku jest to cielę oznaczone symbolem vv). Pozostałe cięższe zakończą się w 50% urodzeniem bezobjawowych nosicieli (Vv) i w 25% urodzeniami cieląt wolnych od nosicielstwa (VV).